

O POČETKU VJERE I ČUDOREĐA.

Materijalistička je evolucija tvrdila, da se čovjek razvio iz životinje. Po ovoj su nauci prvi ljudi dakako bili bez vjere, monoteizam pak kao najsavršenija vjera nadošao je najkasnije.

H u m e je (1711—1776) prvi pisao (izuzev možda Herdera), da se viša vjera razvila iz nižih stare dobe. H e g e l je to poprimio u svoju filozofiju i naučavao, da su se malo po malo razvile teističke predodžbe. S c h e l l i n g je obratno tvrdio, u djelu »Philosophie der Offenbarung« (1841), da se prva čista vjera raspala. Za Hegelom su pošli S c h l e i e r m a c h e r i C o m t e, te su pisali, da je najstarija vjera fetišizam ili zabizam, zatim je nadošao politeizam i napokon monoteizam; kako je kultura rasla, tako se čistio i pojam o Bogu i vjeri (Cfr. A. Michelitsch, Religionsgeschichte, 11—14). Pogledajmo sada razne teorije evolucionističke, koje se pojavise od polovice prošlog vijeka

1. **Naravna mitološka teorija.** Ova je teorija nastala, kad su otkrili srodnost indo-germanskih jezika. Sunce, mjesec, oblaci, oluje, zora igrahu veliku ulogu kao i druge naravne pojave u mitologijama ovih naroda. W. Schwartz (1860), A. Kuhn (1865), M. Müller, M. Bréal i t. d. pristaše su škole nar. mitološke i uče, da je u toj mitologiji početak vjere.

2. **Lyell i Boucher de Perthes** počеше da se više bave prehistoričkim narodima, pa pod uplivom evolucije proglašise, da se sve niže diže k višemu. Već je A. Comte (otac pozitivizma) tvrdio, da su se vjere ovako razvile: fetišizam, politeizam i monizam. Tri engleska etnologa pomogoše ovoj teoriji, da je prevladala u svijetu. I. Lubbock (Lord Avebury) nije g. 1870. ništa bitna unio u Comtovu tvrdnju, samo ju je proširio ovako: ateizam, fetišizam, čašćenje naravi ili totemizam, idololatrija ili antropomorfizam, Bog kao stvoritelj, spoj vjere s čudoređem. H. Spencer postavi u svom djelu »Principles of sociology« (1876—1882) strah pred mrtvace (manes) i reče, da su ljudi počeli mrtvace štovati iz straha, a to da je početak štovanja bogova i vjere. Odatle se nazva ova teorija **manistička**. Uostalom Spencera ne uvažavaju pravi etnolozi, jer on nabacuje gradivo neznanstvenim načinom.

3. **Animistička teorija.** Tu je teoriju osnovao E. B. Tylor. Po njegovu djelu »Primitive culture« (1872) nastala je vjera stvaranjem pojma duše (anima). Taj je pojam po njemu čovjek stvorio iz činjenica sna i smrti, sanja i vizija; kasnije je duša pripisana živućim i neživućim bićima. Duše preminulih podadoše pojam čistog duha, koji se onda mogao da po volji združi i s drugim stvarima. Tada

nastadoše i »bogovi« raznih naravnih pojava, pa se tako iz ovog politeizma raznim načinom razvio i monoteizam.

4. **Totemizam.** Začetnik je te teorije Robertson Smith i S. Reinach. Oni vele, da je čovjek opažao i štovao naravne predmete, većinom životinje ili biljke, koje se ne smije jesti ili ubiti.

5. **Panbabilonizam** misli, da je najstarija vjera bila babilonski astralni kult. To su zagovarali E. Winkler, H. Stucken i A. Jeremias.

6. **Teorija čarolija.** Protiv animističke teorije ustade Amerikanac I. H. King djelom »The Supernatural, its Origin, Nature and Evolution« (1892). On hoće, da se prvi čovjek čudio, kad je vidio neprotumačive stvari, pa im pripisao svakojake tajne sile i čarolije, i tako stvorio sebi »nadnaravni svijet«, koji je svojim djelovanjem sasna neovisan od vidljivog. Te je sile kasnije personificirao ili pripisao osobama (čarobnjacima ili vračarima. U 20. vij. obnoviše ovu teoriju u raznim varijantama u Francuskoj (Hubert, Mauss), Engleskoj (Marett, Sidney, Hartland, Franzer), Njemačkoj (Preuss, Vierkandt) i sada pravi jaku konkurencu animističkoj teoriji. Crvena je nit svih ovih evolucionističkih teorija: vjera je **naravni proizvod.**

* * *

Što kaže o svemu ovom novija povjesnička etnologija?

Andrew Lang (iz Škotske) je vrlo objektivan istraživalac; on je dulje vremena pristajao uz animističku teoriju Tylora. No kad je sam opazio, da primitivni narodi imaju najviša bića, koja ne mogu da se slože s teorijom Tylora ni onom Spencera, okrene Lang leđa ovim teorijama u svom djelu »The Making of Religion« (1909 u 3. izd.) i iznese svoju teoriju: primitivni je čovjek promatrao svijet i došao do spoznaje najvišeg bića kao stvoritelja, uzdržavatelja svijeta i zakonodavca; to mora da je spoznao prije, nego je dobio čisti pojam o duši. Tu Lang navodi kao dokaz primitivne narode južne Australce, Andamance, Bantu crnce i crnce iz Sudana, više sjeveroameričkih indijanskih plemena. Svi su ti štovali ili barem priznavali najviše biće prije dolaska Evropljana (W. Schmidt, Urfenbarung 75).

Ova se Langova teorija lagano širila. Sada je potvrdiše novija otkrića. Ta glase: etnološki najstarija plemena priznavaju i časte najviše biće i to vrlo jasno, dok je kod istih animističko čašćenje prirode (temelj Tylorove teorije), kult mrtvaca (Spencer) i čarobnjaštvo najslabije razvijeno.

Tako je eto filozof W. Wundt prekasno izišao s ingenioznom teorijom, koju razvija u drugoj svesci svog diela »Völkerpsychologie« (VI, 2. dio). Tu je preradio i upotpunio Tylorovu teoriju: iz pojma duše i duha nastaje demon; bogovi se razviše iz mitološkog promatranja prirode, a oni imaju nadčovječju snagu i nadčo-

vječju bit; treći su izvor junačke priče (idealizirani ljudi), koje unose pojam osobnosti. Kada bogovi postadoše osobe, onda se očisti i pojam o njima. I tako se pojavi politeizam i iza njega monoteizam. Kako se vidi, Wundt se ne poziva na činjenice pozitivne, nego piše pod uplivom Tylorove teorije, koju sada zabacuje novija etnologija.

• • •

Kakova je uistinu vjera kod etnološki najstarijih naroda? u što vjeruje »pračovjek«?

Najbolji etnolog W. Schmidt napisao je više djela; odatle vadi ove temeljne oznake najstarije vjere, koje se slažu i s najnovijim otkrićima kod pigmejaca Yagan na Ognjenoj zemlji:

Svoj ovoj vjeri jest temelj vjera u najviše biće. To zovu: grom, nebo, gospodar, naš otac. Obično stanuje u nebu, nema ograničenog stana na zemlji, ni hrama ni lika; uostalom je kao posvudašan. Ne predstavljaju ga vazda kao čisti duh, kod Semanga je kao vatra, kod nekih plemena jede, pije i spava; ako mu pribrajaju ženu i djecu, to se može dokazati, da je to nadodano iz kasnijih mitologija o suncu ili mjesecu. To je biće bilo prije svega, a nigdje se ne govori o svršetku tog bića. Ono ima najvišu vlast nad stvarima i ljudima (Semangi, južni Australci i Andamanesi poznaju i par bića, koji imaju važnu moć, i ako su ispod najvišeg bića. To su po svoj prilici naši praroditelji). Kod Andamanesa najviše biće Puluga ne može ništa protiv zastupnika zla, koje ono kazni na drugom svijetu, a i dobro ondje nagrađuje. Ono daje zakone čudoređa. Kod nekih naroda najviše biće znade sve tajne, a svoju vlast nikada ne upotrebljuje na zlo. Ono ne pomaže niti zapovijeda nečudorednost (krađu, ubojstvo i t. d.) kako to vidimo u mitologiji klasičnih naroda; ono ni ne zanovijeta ljudima, nego je puno dobrote prema njima.

Nardi osjećaju **strahopočitanje** prema najvišem biću. To izražuju time, da sa strahom govore o njemu. Oni ga smatraju svojim zakonodavcem i gospodarom. To je važno, jer ti narodi ljube neograničenu slobodu i među njima gotovo ni jedan čovjek nije nosilac političke i socijalne vlasti nad drugima. I ovo priznanje nije tobože samo teoretsko, jer oni vrše odano čudoredne propise i stoje na visini čistoće i morala. I to je važno kod primitivnih naroda: kod njih je vjera i etika usko spojena (dakle nije istinito, da su se spojile tekar iza kasnijeg razvitka, kako to tvrde evolucijonističke teorije).

Kako časte Boga ti primitivni narodi? Molitva im je kratka i nema određenih i stalnih oblika (na Ognjenoj zemlji imaju stalne molitve), nego se mijenjaju prema potrebi i zgodi. Te su molitve često dietinsko naivne. Ti narodi prikazuju i žrtve. To su obično prvine lova i šumski plodovi (Semangi to ne poznaju). Ovo vrijedi o najstarijim narodima. Time pada moderna teorija o postanku žrtve, po kojoj bi ljudi prikazivali mrtvacima jelo. Žrtva primicijā priznaje Boga najvišim bićem, ali i gospodarom sve zemlje svega,

što je na njoj; to je tribut najvišem suverenu.

Tako eto imamo kod »praljudi« uistinu potpunu vjeru sa svim svojim bitnim djelovima: vjersku nauku, nauku o čudoređu, kult (kod ovog: izraz strahopočitanja, molitvu i žutvu). Ta jednostavnost daleko nadvisuje svojom veličinom pad vjere i kod naroda visoke kulture (W. Schmidt, Uroffenbarung 77—79).

Eto dakle oni elementi, na kojima su htjele razne evolucijske teorije da pokažu početak vjere, ne postoje kod primitivnih naroda, ili barem ne postoje u tipičnom obliku. I ipak bi moralo biti obratno, kad bi bile istinite pretpostavke, s kojih polaze one teorije. Kod primitivnih naroda nema pooduševljenje svih prirodnih stvari, nema animizma, kako bi htjela Tylorova teorija. Tu nema ni onog religioznog kulta predâ, kako je tvrdio Spencer (monistička teorija). Tu nema ni čarolija tipičnih.

W. Schmidt opravdano kaže: »Možemo govoriti o pravom monoteizmu kod tih naroda, koga nekoliko antropomorfizma muti njegovu pravu čistoću« (Pygäenwerk 242).

I to je važno, da najstarija vjera ima **etički karakter**. Najviše je biće dobro i čudoredno i primitivni mu narodi nigdje ne iskazuju počast besramnim djelima. U najstarije doba dakle postoji čistoća i savršenost vjere, kakovu nalazimo u vjerama najrazvijenije kulture.

Dr. F. R.

